

Česká zemědělská univerzita v Praze
Institut vzdělávání a poradenství

ENVIRONMENTÁLNÍ VÝCHOVA A VZDĚLÁVÁNÍ

TEXTOVÁ STUDIJNÍ OPORA

doc. PhDr. Radmila Dytrtová, CSc.

2014

Evropský sociální fond
Praha a EU – Investujeme do vaší budoucnosti

Autor: doc. PhDr. Radmila Dytrtová, CSc.
Recenze: doc. RNDr. Jitka Málková, CSc.
Editor: Mgr. Jiří Votava, Ph.D., Ing. Barbora Jordánová
Vydavatel: Česká zemědělská univerzita v Praze,
Institut vzdělávání a poradenství
Náklad: 350 výtisků
Rozsah: 42 stran
Vydání: první
V Praze 2014

Za jazykovou správnost odpovídá autor.

Tato publikace vznikla v rámci projektu OPPA Sirius.

ISBN 978-80-213-2459-6

© Česká zemědělská univerzita v Praze, Institut vzdělávání a poradenství
Evropský sociální fond
Praha a EU – Investujeme do vaší budoucnosti

OBSAH

KAPITOLA 1: REALIZACE ENVIRONMENTÁLNÍ VÝCHOVY A VZDĚLÁVÁNÍ.....	5
KAPITOLA 2: STRUČNÝ HISTORICKÝ PŘEHLED PROBLEMATIKY.....	8
2.1 Ochrana přírody	8
2.1.1 Výchova k ochraně přírody.....	8
2.1.2 Výchova k péči o životní prostředí	9
2.2 Ekologická výchova.....	10
2.3 Environmentální výchova	12
KAPITOLA 3: STRATEGIE UDRŽITELNÉHO ROZVOJE	14
KAPITOLA 4: VÝCHOVA A VZDĚLÁVÁNÍ PRO UDRŽITELNÝ ROZVOJ..	21
KAPITOLA 5: KOMPETENCE JAKO CÍLE ODBORNÉHO VZDĚLÁVÁNÍ K UDRŽITELNÉMU ROZVOJI.....	26
5.1 Nová koncepce vzdělávání	26
5.2 Odborné cílové kompetence a jejich výklad	28
KAPITOLA 6: PRŮŘEZOVÉ TÉMA ČLOVĚK A ŽIVOTNÍ PROSTŘEDÍ V ODBORNÉM VZDĚLÁVÁNÍ.....	30
KAPITOLA 7: APLIKACE VÝCHOVY PRO UDRŽITELNÝ ROZVOJ V RÁMCI ZEMĚDĚLSKÉHO VZDĚLÁVÁNÍ.....	36
7.1 Zemědělské vzdělávání v kontextu udržitelného rozvoje	36
7.2 Evropská úmluva o krajině	37
7.3 Evropská charta o půdě	38
ZÁVĚR	40
SEZNAM LITERATURY	41

JAK PRACOVAT S TEXTEM?

Studijní opora **Environmentální výchova a vzdělávání** je určena studentům oborů učitelství a poradenství v odborném vzdělávání. Obsah textu je zaměřen zejména na aplikaci environmentální výchovy v odborném vzdělávání v kontextu rámcových vzdělávacích programů, které pro oblast environmentální výchovy stanovují průřezové téma: **Člověk a životní prostředí**. Autorka studijní opory, která se podílela na koncepci uvedeného průřezového tématu, předkládá studentům jeho obsahový rozbor a uvedla možnosti aplikace v učivu odborných škol. K celkovému přehledu studenta přispějí i kapitoly studijní opory, které přibližují historický vývoj environmentálního vzdělávání na našem území v rámci mezinárodních souvislostí a text, který komentuje státní politiku a zákony pro tuto vzdělávací oblast, včetně strategie udržitelného rozvoje, která s tím úzce souvisí.

Text studijní opory je rozčleněn do **sedmi kapitol**. Jednotlivé kapitoly na sebe svým obsahem a významem plynule navazují a pro správné pochopení textu je vhodné studovat je v uvedeném pořadí.

Úvod každé kapitoly obsahuje **studijní cíle** a **klíčová slova**. Pro snadné porozumění obsahu textu jsou v některých kapitolách uvedeny praktické **příklady**. **Kontrolní otázky** a **úkoly** na konci každé kapitoly pomáhají procvičit probírané učivo. Snazší orientaci v obsahu publikace umožňuje zařazení slovních hesel a intuitivních piktogramů na okrajích daného textu.

KAPITOLA 1: REALIZACE ENVIRONMENTÁLNÍ VÝCHOVY A VZDĚLÁVÁNÍ

Po prostudování této kapitoly vám bude jasná podstata realizace environmentální výchovy a budete umět charakterizovat její cíle a úkoly.

Environmentální výchova a vzdělávání, Státní program EVVO, realizace EVVO

Environmentální výchovu je třeba chápat jako veškeré výchovné a vzdělávací úsilí, jehož cílem je především: zvyšovat spoluzodpovědnost lidí za současný i příští stav životního prostředí (MÁCHAL, 2000).

Environmentálním vzděláváním podle **Státního programu environmentálního vzdělávání, výchovy a osvěty v ČR** (dále jen **EVVO**) se rozumí: osvojení si soustavy znalostí a dovedností týkajících se zákonitostí biosféry, vztahů člověka a životního prostředí, problémů životního prostředí z globálního i lokálního hlediska a možností i způsobů dosažení udržitelného rozvoje, rozvinutí schopností uvažovat v souvislostech a chápat interakci přístupů ekologických, technologických, ekonomických i sociálních, podněcování aktivity a tvořivosti zaměřené k žádoucímu jednání, ovlivňování vztahu k přírodě, odpovědnosti za jednání vůči prostředí, ohleduplnosti a spolupráce v mezilidských vztazích, působení na utváření hierarchie životních hodnot a celkového životního stylu ve smyslu potřeb udržitelného rozvoje.

Na základě tohoto ustanovení doporučuje Státní program postup pro školy v realizaci environmentálního vzdělávání a výchovy. Zásadním doporučením školám je zpracovat program environmentálního vzdělávání a výchovy, který by byl součástí koncepce školy a určit osobu **koordinátora** environmentálního vzdělávání a výchovy a umožnit mu další vzdělávání v rámci této problematiky. **Další vzdělávání** je vhodné zajistit i pro ostatní pedagogy. Vybavit školu potřebnými prostředky pro realizaci programu environmentálního vzdělávání a postupně zabezpečit **ekologizaci provozu** škol.

Standard dalšího vzdělávání pedagogických pracovníků na základě zákona č. 561/2004 sb. specifikuje principy EVVO:

Environmentální vzdělávání a výchova má pojímat životní prostředí komplexně – přírodní i člověkem vytvořené, má být celoživotním procesem – školním i mimoškolním, být interdisciplinární, má věnovat pozornost globálním, regionálním i místním hlediskům a současným

Cíle kapitoly

Klíčová slova

Definice

Státní program environmentálního vzdělávání

Koordinátor environmentálního vzdělávání

**5 cílů
environmentálního
vzdělávání**

i budoucím situacím, má se zabývat rozvojem a růstem z hlediska životního prostředí a vést k aktivní účasti v prevenci a řešení problémů životního prostředí - v pěti kategoriích cílů:

- zájem a cítění
- znalosti
- dovednosti
- postoje
- účast

Environmentální výchova

Cílem veškerého výchovného úsilí by mělo být propojení odborných ekologických poznatků s občanskou zodpovědností, s citovými a smyslovými prožitky, které pomáhají nalézt lásku k přírodě a úctu ke všemu živému na Zemi.

**Environmentální
výchova**

Environmentální výchova má komplexní charakter, z něhož vyplývá potřeba globálního přístupu k pochopení vztahů, časových i prostorových souvislostí různých jevů a problémů životního prostředí.

Pod pojmem environmentální výchova se rozumí nejen vzdělávání a výchova k péči o životní prostředí, ale toto vzdělávání zahrnuje i etiku, morálku a mezilidské vztahy v nejširším významu vymezených pojmů. Nejde tedy o pouhé získávání znalostí z různých oborů, ale o vytvoření rozumově, citově a mravně podloženého stavu, který se má projevit nejen v názorech, ale především v jednání, v návycích, činech a ve způsobu života. Environmentální výchova má pomáhat k utvoření životního stylu, který by vycházel ze žádoucího směru vývoje společnosti – k trvale udržitelnému žití (HORKÁ, 2004).

Z uvedeného vyplývá, že environmentální výchova a vzdělávání je považováno již dávno za součást všeobecného vzdělání a mělo by ovlivňovat naše myšlení a rozhodování.

Do jaké míry se daří implementovat záměry EVVO do škol, svědčí řada setkání dobrovolných koordinátorů školních programů. Záměry je možné realizovat pouze na ochotě učitelského sboru k uvědomělé a cílené spolupráci s koordinátorem a velmi záleží na tom, jakou má osoba koordinátora v kolektivu učitelů pozici.

Koordinátor environmentální výchovy by měl rozumět cílům EVVO, rozsahu i pojetí, měl by se orientovat v dokumentech EVVO, měl by znát základní problematiku ochrany životního prostředí a mít informace o stavu životního prostředí u nás i ve světě, měl by umět vysvětlit vyváženost tří základních pilířů udržitelného rozvoje – ekonomického, sociálního a ekologického, dovést začlenit průřezová témata EVVO do vzdělávacích programů, zvládat aplikaci vyučovacích

metod interdisciplinárního aktivního učení, inovovat výuku z hlediska regionálních zvláštností, být si vědom formativního účinku prostředí a osobního příkladu na utváření vztahu žáků k životnímu prostředí, rozvíjet **kompetence** žáků a podporovat jejich aktivní zapojování do péče o životní prostředí.

Ostatní učitelé v rámci dalšího vzdělávání by měli získat přehled o základních dokumentech EVVO, o tvorbě školních programů a začlenění průřezového tématu ve vazbě na EVVO, měli by si osvojit některé vyučovací metody a formy interdisciplinárního aktivního učení (MÁLKOVÁ a BÖHNISCH, 2004).

V rámci realizace environmentální výchovy ve škole by se měli učitelé zapojit do péče o prostředí školy spolu se svými žáky, podílet se na ekologizaci provozu školy, rozvíjet kompetence žáků ve vztahu k cílům EVVO a zajímat se o aktuální stav životního prostředí – zejména na regionální a lokální úrovni.

Environmentální vzdělávání není jen získáváním znalostí o problematice životního prostředí, ale jde zejména o vytvoření **rozumově, citově a mravně podloženého stavu**, který se má projevit nejen v názorech, ale především v jednání, v návycích, činech a ve způsobu života.

1. *Jak je environmentální výchova v ČR realizována?*
2. *Jaké jsou cíle a úkoly environmentální výchovy?*
3. *Jaký by měl být profesní profil koordinátora environmentální výchovy pro odbornou školu?*

Shrnutí

Otázky

KAPITOLA 2: STRUČNÝ HISTORICKÝ PŘEHLED PROBLEMATIKY

Cíle kapitoly

Po prostudování této kapitoly si ujasníte cíle a úkoly environmentálního vzdělávání v jednotlivých historických obdobích v kontextu s mezinárodním úsilím o globální podobu environmentální osvěty.

Klíčová slova

Výchova k ochraně přírody, výchova k péči o životní prostředí, ekologická výchova, environmentální výchova, UNEP, IEEP, SWIMTEP

2.1 Ochrana přírody

Po založení Československa v roce 1918 ministerstvo školství a národní osvěty věnovalo svou pozornost nejenom kulturním, ale i přírodním památkám. Již v roce 1919 byli jmenováni tzv. konzervátoři pro ochranu přírody, a to jak pro celý stát, tak pro jednotlivé regiony. Ve stejném roce byl zřízen lektorát ochrany přírody na Univerzitě Karlově a o rok později i na Českém vysokém učení technickém v Praze na Fakultě zemědělského a lesního inženýrství.

Ochrana přírody

Druhá výrazná vlna zájmu o ochranu přírody nastala po druhé světové válce. Od roku 1946 začal vycházet věstník státní péče o ochranu přírody a krajiny „**Ochrana přírody**“, který se od roku 1952 začal zabývat také otázkami výchovy k ochraně přírody. Síť „konzervátorů státní péče o ochranu přírody a krajiny“ byla nově vybudována a rozšířena o „zpravodaje ochrany přírody“. Bylo zřízeno několik stanic ochrany přírody. Významný byl zákon, který se týkal ochrany přírody z roku 1956 (zákon č. 40/1956 b. o státní ochraně přírody, platný do roku 1992).

Od roku 1958 začal působit pro dobrovolnou ochranu přírody Sbor ochrany přírody při Společnosti Národního muzea v Praze. V roce 1969 byl založen Svaz pro ochranu přírody a krajiny, který existoval do roku 1980. Jeho dalším pokračovatelem je do současnosti Český svaz ochránců přírody, dnes největší z nevládních neziskových organizací zaměřených na ochranu životního prostředí (MÁCHAL, 1996).

Výchova k ochraně
přírody

2.1.1 Výchova k ochraně přírody

Od šedesátých let minulého století se stala součástí vzdělávání i **výchova k ochraně přírody** - ve smyslu poznávání přírody jako základní biologické složky životního prostředí člověka a společnosti, vedené v duchu správného nakládání s ní (ČEŘOVSKÝ, 1989).

Důležitým počinem byl rok 1967, kdy Organizace pro vzdělávání, vědu a kulturu Spojených národů (UNESCO) přijala tuto definici životního prostředí:

Životní prostředí je ta část světa, se kterou je člověk ve vzájemné interakci, tj. kterou používá, ovlivňuje a které se přizpůsobuje. (UNESCO, 1967)

Definice

*Výchova k péči
o životní prostředí*

Počátkem sedmdesátých let se postupným prohlubováním a rozšiřováním cílů, obsahu a forem přechází ke komplexnějšímu termínu **výchova k péči o životní prostředí**. Nejde již o ochranu přírody před člověkem, ale o uvědomění si sounáležitosti člověka s přírodou a o ochranu celého životního prostředí člověka.

2.1.2 Výchova k péči o životní prostředí

Podle **Kvasničkové** (KVASNIČKOVÁ, 2004) byla tehdy výchova k péči o životní prostředí definována jako proces, který měl umožnit poznání, pochopení a zhodnocení vztahů v prostředí i vzájemných vztahů člověka a jeho životního prostředí a měl vést k vytvoření takových znalostí, dovedností, schopností a postojů při rozhodování a jednání člověka, jakých bylo potřeba pro vytvoření vhodných podmínek pro zdravou existenci a harmonický rozvoj jednotlivců, společenských skupin i celé lidské společnosti.

V sedmdesátých letech existoval názor (např. ve Velké Británii), že výchova by měla zahrnovat příležitosti k učení o životním prostředí, učení prostřednictvím životního prostředí a učení pro životní prostředí. Na Stockholmské konferenci v roce 1972 bylo doporučeno, aby se UNESCO a další mezinárodní instituce zabývaly situací, a aby byl urychleně vypracován **program ekologického vzdělávání**.

*Program
ekologického
vzdělávání*

Byl vznesen požadavek na vytvoření interdisciplinárního programu, který by zahrnoval školní i mimoškolní výchovu nejen dětí, ale i veřejnosti – s cílem vychovat občany ke kontrole a aktivní účasti na ochraně svého i globálního prostředí. Vykročením k realizaci daného úkolu bylo vytvoření **UNEP** v rámci OSN – United Nations Environmental Programme (Program Spojených národů v oblasti životního prostředí). UNEP jako suborganizace OSN ve spolupráci s UNESCO v roce 1975 předložila **IEEP – International Environmental Education Programme** (Mezinárodní program v oblasti ekologického vzdělávání). Konkrétní podobu získal tento program na První světové mezinárodní konferenci o ekologické výchově v Tbilisi v roce 1977. Byla vypracována rámcová podoba koncepce ekologického vzdělávání pro školy, univerzity i veřejnost. Součástí IEEP byla i koncepce ekologického vzdělávání učitelů a specialistů, kteří mohou profesně ovlivnit kvalitu životního prostředí – tj. odborníků pro zemědělství, průmysl, infrastrukturu, urbanismus, státní správu. K realizaci IEEP se přihlásilo 150 států, z nichž 60 realizuje ekologické vzdělávání během celého školního vzdělávacího cyklu. Zbývající státy zařadily ekologické vzdělávání alespoň v jednom ze stupňů školního vzdělávání.

UNEP, IEEP

2.2 Ekologická výchova

Aplikace IEEP se od roku 1987 řídí rámcově podle zásad přijatých na Mezinárodním kongresu UNESCO o ekologické výchově a vzdělávání, který se konal v roce 1987 v Moskvě. Na tomto kongresu byla připravena Mezinárodní strategie ekologické výchovy pro 90. léta minulého století, byl přijat ekologický program OSN na období 1990 - 1995 **SWIMTEP System-wide Medium-term Environment Programme**. Podle této strategie se realizovala ekologická výchova a vzdělávání na národní, regionální i světové úrovni.

SWIMTEP

Aktualizovaná podoba pro další období je **SWIMTEP II.**, v níž IEEP hraje roli programové orientace ekologického vzdělávání. Je zaměřena na formování celosvětového uvědomění nutnosti ochrany životního prostředí na Zemi, na přípravu rozhodujících osobností pro ekologickou výchovu, které by prosazovaly moderní strategie ekologického vzdělávání na národních úrovních, na vývoj koncepce a metodologie ekologické výchovy.

Program ekologické výchovy

V rámci programu IEEP pod koordinací UNEP a UNESCO byla realizována řada projektů zaměřených zejména na implementaci ekologické výchovy do národních vzdělávacích programů. V Československu byl řešen v této řadě koordinovaný projekt „**Komplexní program ekologické výchovy a vzdělávání na školách všech typů.**“

Od 90. let se velmi intenzivně zabývají odborníci na všech úrovních vzdělávání a výchovy ekologickou výchovou a její implementací do učebních a studijních programů. Jsou stanoveny cíle a úkoly ekologické výchovy a hledány možnosti a způsoby její realizace. Ve shodě s mezinárodním ujednáním se ekologická výchova stává u nás interdisciplinární výchovou a měla by prostupovat všechny vyučovací předměty na školách.

Ekologická kultura osobnosti

Ekologická výchova směřuje k ekologické kultuře osobnosti jako určitému souhrnu poznatků, přesvědčení a hodnot, umožňujících člověku chovat se a jednat v souladu s požadavky šetrného vztahu k přírodě. **Ekologická kultura osobnosti** má složku **postojovou** (hodnotové utváření), **poznávací** (souhrn poznatků a informací o stavu a trendech vývoje životního prostředí) a složku **činnostní** (ochota odpovědného jednání) – podrobně DYTRTOVÁ (1997).

V devadesátých letech minulého století bylo prioritou ekologické výchovy na základní a střední škole, podle **Kvasničkové** (2004), zajištění základní ekologické gramotnosti, kterou se rozumí potřebné znalosti o podstatě života, o zákonitosti vztahů organismů a prostředí včetně a zejména vztahů člověka a jeho životního prostředí. Je nutné

základní pochopení jednotného principu a zároveň složité diferenciacie ekosystémů, jejich interakce v krajině ovlivňované antropogenní činností, uvědomění si závažnosti současných ekologických problémů, souvislostí mezi regionálními a globálními jevy, setrvalost jevů v prostředí a v neposlední řadě i možností a způsobů řešení environmentálních problémů.

Cílem ekologické výchovy je naučit se ekologicky myslet, tedy vcítit se do přírodních zákonitostí, zejména předvídat a domýšlet důsledky všech zásahů a vlivů člověka na přírodu.

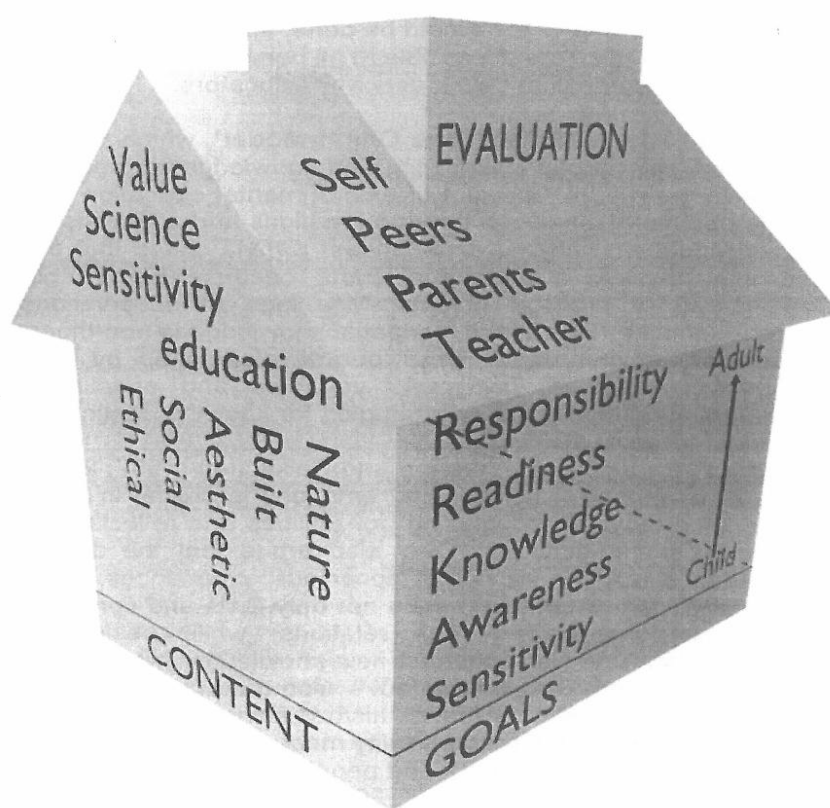
Základem pro legislativní zajištění ekologické výchovy v ČR bylo usnesení vlády ČR č. 232/1992 Sb. Cílem ekologické výchovy se stává navození odpovědného jednání vůči přírodě, životnímu prostředí i člověku a jeho výtvarům, jak na úrovni jednotlivce, tak ve fungování celé společnosti. K tomu je zapotřebí rozvíjet osobnost každého člověka tak, aby si uvědomoval své postavení v přírodě, svou zodpovědnost vůči celku, a aby dokázal využít svůj fyzický, intelektuální a tvořivý potenciál k předcházení a řešení problémů životního prostředí, ve svém povolání i v osobním a společenském životě (MÁCHAL, 1996).

Ekologická výchova je v devadesátých letech chápána jako výchovné a vzdělávací úsilí, jehož cílem je především zvyšovat spoluzodpovědnost lidí za současný i příští stav přírody a životního prostředí, rozvíjet tvořivost, citlivost a vstřícnost lidí k řešení problémů péče o přírodu. Cílem je utvářet takovou **hodnotovou orientaci**, která klade důraz na dobrovolnou střídmost, na nekonzumní, duchovní kvality lidského života.

Pro nové desetiletí ekologické gramotnosti na středoškolské úrovni uvedla **Kvasničková** (2004) tyto cíle: prohlubovat a rozvíjet jednotlivé poznatky, dovednosti a návyky vztahující se k ekologické problematice, a to jak ve všeobecném, tak i odborném vzdělávání, umožnit integraci znalostí, poskytnout ucelené komplexní informace týkající se udržitelného rozvoje, umožnit postupné chápání složitých souvislostí mezi ekologickými, ekonomickými, technickými a sociálními problémy s ohledem na potřeby udržitelného rozvoje, vidět souvislosti mezi problémy lokálními, regionálními a globálními (jde především o integraci znalostí o základních ekologických zákonitostech, o vztazích člověka k prostředí, o problémech spjatých se současným civilizačním a technickým vývojem a o možnostech a způsobech jejich řešení), vytvořit předpoklady pro samostatné přístupy v této oblasti, pro poznávání problémů, vyjadřování a tříbení názorů, zaujímání stanovisek, pro rozvíjení tvořivosti, fantazie, zájmů, sdělování a obhajování názorů a nápadů, pro kontakty s praxí, ovlivňovat citové, estetické a etické vztahy mladých lidí k ekologické problematice ve spolupráci školy s okolím.

2.3 Environmentální výchova

Přijetím usnesení vlády č. 1048 Akčního plánu Státního programu environmentálního vzdělávání, výchovy a osvěty v České republice (součást implementace směrnice č. 90/313/EHS) vstoupil v platnost na místo ekologické výchovy již dříve souběžně používaný termín **environmentální výchova**. Tímto byl termín ekologická výchova na přelomu tisíciletí nahrazen, protože lépe vyjadřuje vzdělávání a výchovu spojenou s problematikou zachování kvality životního prostředí a je ve spojení s výchovou k udržitelnému rozvoji. Obsah a cíle environmentální výchovy ve spojení s rozvojem osobnosti znázorňuje obrázek 1.

Obrázek č. 1: Model EV podle Jeronem, E.

Zdroj: Dytrtová, Jeronem, Pavelková, 2007, s. 40

Charakterizujte environmentální výchovu podle obrázku č. 1.

Environmentální výchova má složku **postojovou** (hodnotové utváření), **poznávací** (souhrn poznatků a informací o stavu a trendech vývoje životního prostředí) a složku **činnostní** (ochota odpovědného jednání). Navázala na předchozí **výchovu ekologickou**, která vycházela z výchovy k ochraně přírody a ochraně a tvorbě životního prostředí.

1. *Jak probíhalo environmentální vzdělávání v ČR v historickém kontextu?*
2. *Jaké jsou mezinárodní souvislosti environmentálního vzdělávání v našem institucionálním vzdělávání?*
3. *Jakou roli má UNESCO v plánování a realizaci environmentálního vzdělávání?*

Shrnutí

Otázky

KAPITOLA 3: STRATEGIE UDRŽITELNÉHO ROZVOJE

Cíle kapitoly

Po prostudování této kapitoly získáte přehled o strategii udržitelného rozvoje. Dokážete charakterizovat pojem udržitelný rozvoj, popsat principy udržitelného rozvoje a vysvětlit role organizací, které byly ustanoveny pro globální řešení problematiky výchovy pro udržitelný rozvoj.

Klíčová slova

Životní prostředí, udržitelný rozvoj, principy udržitelného rozvoje, strategie udržitelného rozvoje, UNEP, IUCN, UNESCO, WWF, WCED.

V roce 1972 se konala ve Stockholmu I. Světová konference OSN o životním prostředí, na které byly vysloveny hlavní problémy ve vztahu k životnímu prostředí:

- Znečišťování životního prostředí je nebezpečné pro přírodu i lidské zdraví.
- Narušení planetárního systému je reálnou vizí v podobě narušení hydrologického cyklu, klimatického systému, ozónové vrstvy aj.
- Dochází k rychlému snižování biodiverzity, zrychlenému čerpání neobnovitelných zdrojů, k ohrožování schopnosti reprodukce obnovitelných zdrojů.

UNEP

Na uvedené konferenci byl ustanoven **UNEP** – Program spojených národů v oblasti životního prostředí.

IUCN, UNESCO

Celosvětově byly aktivity v rámci ochrany životního prostředí v 70. letech směřovány na osvětu i na vhodná opatření v průmyslu a také na shromažďování statistických informací o kvalitě životního prostředí. Jako nezbytné se ukázalo globální řešení problematiky ochrany životního prostředí s vyšší účinností. Ke globálnímu řešení se přihlásily světové organizace jako **IUCN** (Mezinárodní unie pro ochranu přírody a přírodních zdrojů), **UNESCO** (Organizace Spojených národů pro vědu, výchovu a kulturu) a další.

WWF, WCED

V roce 1981 vypracovala IUCN s **WWF** (Světový fond pro ochranu přírody) studii o udržitelném využívání přírodních zdrojů. O dva roky později OSN ustanovila **WCED** (Světovou komisi pro životní prostředí a rozvoj) a pověřila ji zpracováním analýzy vztahů mezi ekonomickým a sociálním rozvojem v závislosti na životním prostředí. Tato analýza se stala východiskem pro požadavek udržitelného rozvoje.

WCED definovala udržitelný rozvoj jako rozvoj, který uspokojuje potřeby současnosti bez ohrožení možnosti příštích generací uspokojovat jejich vlastní potřeby.

Vyjádření o nutnosti udržitelného rozvoje se připisuje norské ministerské předsedkyni **G. H. Brundtlandové** ve studii *Our Common Future* v roce 1987.

Toto vyjádření je považováno za tzv. „**druhou Eko-revoluci**.“ První „Eko- revoluce“ je datována rokem 1962 v souvislosti s tzv. Římským klubem, kdy D. L. Meadows publikoval požadavek nulového ekonomického růstu, a varoval, že se jinak do roku 2040 vyčerpají přírodní zdroje a znečištění bude tak velké, že život zanikne. Za tzv. „druhou Eko-revoluci“ je označováno vyjádření Brundtlandové, že nulový ekonomický růst tento problém neřeší (s nulovým růstem se konzervují i negativní jevy jako např. chudoba), a proto je nezbytný pozvolný růst ekonomiky (o 4%).

Jako velmi závažná zněla její slova při zahájení Summitu Země v Rio de Janeiro v roce 1992 na Konferenci spojených národů o životním prostředí a rozvoji (UNCED): „Musíme zvládnout nejdůležitější globální transformaci od zemědělské a průmyslové revoluce – přechod k udržitelnému rozvoji.“ Závažnost této problematiky se odrazila v deklaraci summitu ve formulaci těchto dvou zásadních životních atributů:

- „Právo na rozvoj musí být naplňováno tak, aby odpovídalo potřebám současných i budoucích generací, pokud jde o stav životního prostředí.“
- „V zájmu dosažení udržitelného rozvoje musí ochrana životního prostředí tvořit neoddělitelnou součást procesů rozvoje a nemůže být chápána odděleně.“

(Global Change UNESCO, UNEP, 1993)

Společnost si začala uvědomovat, že pro dosažení ekologické stability je nezbytné využívat zejména ekonomické nástroje, že chránit přírodu a přírodní prostředí je nutné i prostřednictvím legislativy.

Zákon č.17/1992 Sb. ČR O životním prostředí definuje udržitelný rozvoj jako „takový rozvoj společnosti, který současným i budoucím generacím zachovává možnost uspokojovat jejich základní životní potřeby a přitom nesnižuje rozmanitost přírody a zachovává přirozené funkce ekosystémů.“

Definice

Tento zákon ve svém znění zahrnuje tři oblasti udržitelného rozvoje: oblast hospodářskou, sociální a environmentální.

Bylo konstatováno, že pro zachování udržitelného rozvoje je nutné:

- zajistit profesní úroveň populace s důrazem na profesní odpovědnost za stav životního prostředí
- oživit hospodářský růst na bázi místních obnovitelných zdrojů, pracovní kapacity a šetrných technologických postupů vůči životnímu prostředí
- odstranit rizika znečišťování prostředí
- při rozhodování o investicích integrovat aspekty ekonomické a environmentální
- podpořit mezinárodní spolupráci

To jsou úkoly státní politiky, která má především prosazovat udržitelný rozvoj, ochranu a zlepšování životního prostředí ve všech jeho složkách, a to zejména prosazováním právní úpravy ochrany životního prostředí v souladu s legislativou Evropské unie a uznáním mezinárodně platných principů udržitelného rozvoje, které byly UNCED stanoveny:

- princip předběžné opatrnosti (předcházení negativních dopadů odpovědným rozhodnutím na základě poznatku o nedokonalosti současného poznání v porovnání s budoucími možnostmi ve smyslu předvídání následků)
- prevence je efektivnější než řešení dopadů
- snižování rizika už u zdroje
- princip ekonomické odpovědnosti
- sdílená a diferencovaná odpovědnost
- subsidiarita (rozhodovací pravomoci a kompetence by měly být co nejbližší řešenému problému a občanům)
- integrace a spolupráce při řešení problémů
- použití nejlepší dostupné techniky s environmentálními parametry
- substituce (náhrady nebezpečných a škodlivých látek)

Uvedené principy jsou základem strategie udržitelného rozvoje, která by měla vycházet především z etických zásad s důrazem na kvalitu lidského bytí.

HDI, HFI

Rozvojový program Spojených národů (UNEP) preferuje dva ukazatele míry kvality lidského života – rozvojový index člověka (**HDI**), který je ukazatelem lidského bytí na základě atributů - jako je vzdělání, hrubý národní produkt, dlouhověkost a index svobody člověka (**HFI**). Tyto indexy jsou určeny k srovnání úrovně kvality lidského života v jednotlivých zemích.

Pro porovnání kvality životního prostředí mezi státy Evropské unie slouží indikátory životního prostředí, na tyto indikátory reaguje státní politika životního prostředí při posuzování míry udržitelnosti vývoje

obce, regionu, státu. Mezi indikátory kvality životního prostředí patří např. kvalita ovzduší, odpady a odpadové hospodářství, voda a vodní hospodářství, včetně odpadních vod, lesy a lesní hospodářství, biodiverzita.

Stav jednotlivých indikátorů v rámci životního prostředí je předmětem zájmu jak státních orgánů, tak veřejnosti, která má zákonem právo na informace o stavu a kvalitě životního prostředí.

Životní prostředí a jeho kvalita je sledována v těchto komponentách: půda, voda, ovzduší, příroda a krajina.

Půda - informační zdroj: <http://www.cou.cz/puda>

Voda – informační zdroj: <http://www.env.cz/env.nsf/voda>

Ovzduší- informační zdroje: <http://www.env.cz/env.nsf/vzduch>

<http://www.chmi.cz>

<http://www.env.cz/pvs/ozp/atmosfera/ehk>

V České republice byla v r. 1995 formulována státní politika pro ochranu životního prostředí v těchto zásadních bodech:

- zlepšení kvality ovzduší
- zlepšení kvality vod
- snížení produkce odpadů (zejména nebezpečných a jejich eliminace)

Mezi priority státní politiky patří v souladu s požadavky Evropské unie **Státní program ochrany přírody a krajiny**, jehož cílem je pokračovat ve vytvoření soustavy chráněných území evropského významu pro vybrané biotopy s nejvzácnějšími a nejvíce ohroženými druhy planě rostoucích rostlin a volně žijících živočichů - NATURA 2000, pokračovat v implementaci do praxe Národního lesnického programu (Usnesení vlády č.53/2003/Sb.), pokračovat ve snižování zornění zemědělské půdy na 65%, udržovat a chránit i vytvářet esteticky vyváženou produkční krajinu (zdroj MŽP ČR).

*Státní program
ochrany přírody a
krajiny*

Natura 2000

V souvislosti s jednáním světového summitu v Rio de Janeiro byla přijata **Agenda 21**, která rozpracovává principy udržitelného rozvoje stanovené v globálním měřítku do jednotlivých problémových oblastí. Současně byly vyzvány regionální a místní správy, aby za účasti veřejnosti vypracovaly vlastní strategie – tzv. místní Agendy 21.

Agenda 21

Světový summit o udržitelném rozvoji **WSSD** (World Summit on Sustainable Development), který se konal po 10 letech v roce 2002 v Johannesburgu, schválil na svém zasedání plán přechodu k udržitelnému rozvoji, tzv. Implementační plán – viz *Světový summit o udržitelném rozvoji (Johannesburg 2002), Praha: MŽP, 2003. ISBN 80-7212-234-7.*

WSSD

Kromě deklarace byl přijat na světovém summitu Akční program „Udržitelný svět je možný,“ který obsahuje doporučení pro světovou společnost v těchto oblastech:

Půda: je prioritou v Akčním plánu z důvodu zajištění přístupu k půdě zejména v Africe pro chudé obyvatele Země (domorodé obyvatelstvo, ženy, aj.).

Zemědělství: byl vznesen požadavek na zapojení malých farmářů na hodnocení zemědělské politiky zemí a legislativy a výzva na podporu organického zemědělství.

Lesy: požadavek kontroly nad lesními zdroji ze strany původních a místních obyvatel.

Voda: uznání přístupu k pitné vodě a sanitární technice jako součást základních lidských práv ve všech státech a požadavek na zákaz privatizace vodních zdrojů a na podporu využívání domácích vodních zdrojů.

Biodiverzita: požadavek společné a diferencované odpovědnosti v managementu biodiverzity, požadavek na ochranu životního prostředí před geneticky upravenými organismy, požadavek na zachování biologické rozmanitosti – nutnost přijetí úmluv o ochraně biodiverzity každou vládou.

Konflikt a mír: požadavek na omezení výdajů na zbrojení apod., institucionální návrhy. Odpovědnost podniků – požadavek mimo jiné na přijetí zákonů garantujících dodržování nejvyšších sociálních, pracovních a ekologických standardů ze strany podniků.

Prominutí dluhů a kompenzace: tento požadavek se týká nejzadluženějších a nejchudších zemí. OSN by měla ustanovit mezinárodní komisi pro řešení kompenzací.

Klimatická změna a energie: zesílit kampaň proti škodlivému vlivu průmyslu fosilních paliv na životní prostředí, podpořit využívání obnovitelných zdrojů.

Finanční asistence: byla zdůrazněna mimo jiné minimální výše rozvojové pomoci: 0,7% HDP (hrubý domácí produkt).

Pracovní místa, platy a zaměstnanost: snaha udržet zaměstnanost vzdělávacími programy, ochranou práv zaměstnanců aj.

Těžba, bezpečnost a environmentální spravedlnost: požadavek regulace těžební činnosti, odstranění rozdílů v cenách surovin v rozvinutých a rozvojových zemích, moratorium na těžbu azbestu.

Mořské a sladkovodní rybářství: nutnost transformace existujícího systému nerovných vlastnických práv k mořským a pobřežním zdrojům a nutnost práva místních komunit závislých na mořských zdrojích tyto zdroje spravovat.

Účast veřejnosti na rozhodování a prosazování práva: základem této podmínky je informovanost veřejnosti o sociálních, ekonomických a environmentálních otázkách a účast veřejnosti na rozhodování na všech úrovních včetně mezinárodní.

Chudoba, rasismus a udržitelný rozvoj: požadavek rovnoprávného zapojení žen do rozhodovacích procesů, požadavek na uznání Afričanů jako jedné z majoritních skupin v mezinárodních jednáních, rasismus byl označen jako překážka udržitelného rozvoje.

Udržitelná spotřeba a výroba: podpora organického zemědělství a lokálního prodeje zemědělských produktů před mezinárodním prodejem a podpora recyklace.

Udržitelný rozvoj a Miléniové rozvojové cíle: šíření informací o cílových hodnotách ke snížení světové chudoby, které státníci přijali na Miléniovém summitu OSN v roce 2000.

Obnova samosprávy ve věku globalizace: podpora vzniku občanských deklarací, které by zahrnuly klíčové otázky vzniku zdrojů.

Sociální ochrana a bezpečnost domácích potravin: podpora lokální produkce potravin, boj proti zneužívání práce dětí v zemědělství, priority pro rozvojové země (dotace farmářům), návrh na garanci univerzálního základního příjmu, který by v globálním měřítku čelil nejhorším formám chudoby.

Obchod a udržitelný rozvoj: obchod řídit na základě smluv o ochraně životního prostředí.

Zdraví: je základní lidské právo, které nesmí být privatizováno, požadavky v oblasti environmentálního zdraví a univerzálního přístupu ke zdravotní péči.

Věda, vzdělávání a budování kapacit: požadavek na implementaci cílů Agendy 21 v této oblasti, podpora programů celoživotního vzdělávání, hodnocení nových technologií zejména biotechnologií šetrných

k životnímu prostředí, speciální komisí v rámci OSN.

Zdroj: Světový summit o udržitelném rozvoji (Johannesburg 2002), Praha: MŽP, 2003, s.126-129. ISBN 80-7212-234-7.

Dle návrhu MŽP ČR byla zřízena Rada vlády pro udržitelný rozvoj (RVUR) v srpnu 2003. V prosinci 2004 byla schválena Strategie udržitelného rozvoje.

Strategie udržitelného rozvoje České republiky, označovaná také jako **Národní Agenda 21** (Program národního rozvoje ve 21. století), je vizí udržitelného rozvoje společnosti. Týká se sociálního a ekonomického rozvoje ve vztahu k zabezpečení potřeb obyvatel – jako je vzdělávání, ochrana zdraví a základní sociální zabezpečení.

Vychází z nutnosti eliminace dopadů ekonomického růstu na životní prostředí, z nutnosti přizpůsobení hospodaření potřebě zachování a obnovy zdravých ekosystémů a zároveň potřebě zaměstnanosti a sociální stability společnosti.

Snahou strategie je integrace environmentálních aspektů do ekonomiky, přechod k udržitelnému systému hospodaření s energií a se zásobami surovin jako s dědictvím příštích generací.

Strategie je cílena na přírodní hospodaření v krajině, na obnovu přírodních ekosystémů, na úspornou a vyváženou sídelní strukturu, na podporu veřejné dopravy, na podporu místních Agend 21, na začlenění vzdělávání a výchovy k udržitelnému rozvoji do společenského systému vzdělávání – s důrazem na celoživotní vzdělávání.

Zdroj: <http://www.udrzitelnorozvoj.ecn.cz/startegie.shtml>

Na základě rozboru výše uvedeného studijního textu proveďte shrnutí nejdůležitějších informací pro zapamatování.

1. Jaké jsou principy udržitelného rozvoje?
2. Kterých oblastí se týká celosvětový Implementační plán o udržitelném rozvoji a Akční plán?
3. Jaké jsou úkoly státní politiky pro prosazení udržitelného rozvoje?
4. Jaké jsou úkoly státní politiky vyplývající ze zákona č. 17/1992 Sb. ČR O životním prostředí?
5. Jaký význam má Natura 2000?
6. Co patří mezi indikátory kvality ŽP?
7. Podle kterých indexů je posuzována kvalita lidského života?

KAPITOLA 4: VÝCHOVA A VZDĚLÁVÁNÍ PRO UDRŽITELNÝ ROZVOJ

Po prostudování této kapitoly budete umět vymezit rozdíly mezi environmentální výchovou a výchovou pro udržitelný rozvoj a stanovit výchovné cíle v souladu s cíli udržitelného rozvoje.

Výchova, komplexnost, výchova pro udržitelný rozvoj, výchovné cíle

Výchova a vzdělávání pro udržitelný rozvoj má své základy ve výchově k ochraně životního prostředí a zejména ve výchově globální, jejímž cílem mimo jiné, podle **Horké** (HORKÁ, 2000) je překonávat dílčí znalosti o životním prostředí a jejich roztržitost. Komplexnost musí zahrnovat pohled přírodní, kulturní, politický, ekonomický, technologický, sociální, i legislativní. Podle **Moldana** (MOLDAN, 1997) má výchova pro udržitelný rozvoj tyto rozměry: ekologický, ekonomický, technologický a společenský.

Vztah každého jedince k životnímu prostředí je podle **Horké** (HORKÁ, 2000) nutné vytvářet na základě utváření hodnotově orientačních vztahů k prostředí: osvojováním etických principů jednání a chování, pochopením estetické hodnoty přírody na základě schopnosti vnímat, prožívat a hodnotit krásu, která nás obklopuje, vedením k úctě k přírodě, životu, k empatické vnímavosti, využitím citového zaujetí pro vše živé a péče o vše živé i neživé, pochopením, že každá složka životního prostředí má svou funkci a hodnotu, prosazováním šetrnosti, hospodárnosti, skromnosti a přátelství.

Podle **Ryndy** (RYNDA, 1997) je zároveň nutné zachování místních kulturních tradic a kulturní identity. Tím dosáhnout udržitelnosti v rozvoji rozmanitosti lidského bytí.

Z uvedeného je zřejmé, že **výchova pro udržitelný rozvoj** je obsažnějším pojmem než environmentální výchova, neboť navíc zahrnuje výchovu sociální, občanskou, mravní a kulturní. Týká se nejen výchovy a vzdělávání v oblasti životního prostředí, ale také oblastí jako je životní styl, občanský život, práce, volný čas, kultura a další.

Je nutné chápat výchovu pro udržitelný rozvoj jako formování jedince k uvědomění si cílů této výchovy, k vytváření odpovídajících kompetencí, které povedou jedince k cílenému jednání a aktivizaci tohoto jednání. To všechno se promítne do změny role učitele. Na to je nutné učitele připravit.

Současné vzdělávání si vyžádá hluboké začlenění budoucnosti jako základního atributu do obsahu, metod a forem vzdělávání a výchovy.

Cíle kapitoly

Klíčová slova

Výchova pro udržitelný rozvoj

Národní strategie udržitelného rozvoje

To si vyžaduje nejen koncepční a obsahové změny ve vzdělávání, ale zejména změny cílů vzdělávání a výchovy, transformace myšlení (zejména učitelů) a postojů vzdělavatelů i vzdělávaných. Na tento požadavek by měl reagovat obsah **Národní strategie udržitelného rozvoje pro oblast výchovy a vzdělávání**. Základním principem strategie by měla být vize budoucnosti. Vize budoucnosti musí nutně vést k revizi současného pojetí vyučovacích předmětů co do obsahu i formy. I když vzdělávat se v současnosti na základě současných poznatků různých oborů znamená vzdělávat se pro budoucnost. Součástí vzdělávání však musí být analýza budoucích možností. Je zřejmé a vždy také bylo ve výchově a vzdělávání, že připravujeme žáky a mládež pro jejich budoucí život. Aby budoucnost byla nadále udržitelná, o to se musíme ve výchově a vzdělávání snažit, k tomuto cíli musí směřovat strategie každého učitele.

Obecně byly stanoveny pro vytvářené rámcové vzdělávací programy vzdělávací cíle (na doporučení komise OECD UNESCO), které jsou v souladu s cíli udržitelného rozvoje:

Děti na celém světě by se měly:

- **Učit poznání**, učit se práci a jednání, učit se svému bytí a učit se žít společně. **Učit se poznávat**, tj. osvojit si nástroje pochopení světa
a rozvinout dovednosti potřebné k učení se, prohloubit si poznatky o světě a dále je rozšiřovat, osvojit si poznatky, pracovní postupy a technologie potřebné pro kvalifikovaný výkon povolání, být připraven celoživotně se vzdělávat.
- **Učit se pracovat a jednat**, tj. naučit se zodpovědnému, kladnému a pečlivému přístupu k týmové i samostatné práci, získat dobrou pracovní morálku, rozvíjet aktivní přístup k profesní kariéře včetně schopnosti přizpůsobovat se změnám na trhu práce.
- **Učit se být**, tj. porozumět sám sobě, rozvíjet se v souladu s morálním kodexem, jednat s vlastním úsudkem a zodpovědností, rozvíjet zdravé sebevědomí, věnovat se rozvoji tělesných i duševních schopností, kultivovat emoční prožívání, rozvíjet tvořivost a volní vlastnosti, rozvíjet specifické schopnosti a nadání.
- **Učit se žít společně**, tj. učit se žít s ostatními, spolupracovat s ostatními, být schopen podílet se na životě společnosti a nalézt si v ní své místo, respektovat život jako nejvyšší hodnotu a kritérium pro své rozhodování, aktivně se zapojit do občanského života, rozvíjet komunikativní dovednosti.

Obecně platné společné hodnoty slučitelné s udržitelným rozvojem prezentoval již VAVROUŠEK (1993):

*Hodnoty slučitelné
s udržitelným
rozvojem*

- Sebevědomí jednotlivce by mělo být založené na možnosti svobodného rozhodování, ale spojeno s vědomím sounáležitosti s lidskou společností jako celkem.
- Kvalita života by měla být založena na uvědomělé skromnosti, odříkání si zbytných věcí a odmítání konzumního způsobu života.
- Kvalitní rozvoj osobnosti se zaměřením především na duchovní a intelektuální rozvoj za předpokladu uspokojení základních materiálních potřeb.
- Rozvoj lidských práv a svobod na základě zvýšení vědomí spoluzodpovědnosti za vývoj lidské společnosti i za stav přírody.
- Vědomí sounáležitosti s přírodou, úcta k životu ve všech jeho formách i k přírodě jako celku.
- Vědomí negativních důsledků činnosti člověka. Vyvarování se všech činností, jejichž případné negativní důsledky nemůžeme s vysokou pravděpodobností posoudit, dodržování principu předběžné opatrnosti. Odpovědnost vůči budoucím generacím.
- Doplnění soutěživosti kooperací v zájmu dosažení vyšších společných cílů.
- Rozvoj samosprávné demokracie, tvořivá aktivita oproti rezignaci na spolurozhodování o věcech společných.
- Vzájemná tolerance, snaha o vcítění se do řešení problémů jednáním nikoliv silou.
- Plánované rodičovství, zaměřené na stabilizaci regionální a světové populace (RYNDA, 1997).

Z uvedeného je zřejmé, že výchova pro udržitelný rozvoj má svůj rozměr humánní, sociální, environmentální, politický, ekonomický a zejména morální. Výchova pro udržitelný rozvoj musí být, mimo jiné, zaměřena na změnu dosavadních postojů k lidskému bytí, na změnu konzumního životního stylu, na formování osobní i profesní odpovědnosti za kvalitu životního prostředí a na formování aktivního přístupu k rozvoji sebe sama - vlastním vzděláváním a přípravou na život, na uplatnění se ve společnosti. Výchovu a vzdělávání pro udržitelný rozvoj je možné realizovat tradičně ve třech cílových rovinách: **v kognitivní, afektivní, psychomotorické** (BLOOM, 1956).

Kognitivní oblast finálních výstupů (cílů) podle Bloomovy taxonomie zahrnuje:

*Kognitivní oblast
finálních výstupů*

- znalosti
- porozumění
- aplikace

- analýzu
- syntézu
- hodnocení

Afektivní oblast cílů zahrnuje:

- **vcítění** (umět naslouchat, vnímat např. estetickou hodnotu, citově reagovat, tzn. aktivovat svou emocionální složku osobnosti,...)
- **hodnocení** (umět porovnat a posoudit, zdůvodnit libost a nelibost, argumentovat,...)
- **postoj** (vytvořit si správný úsudek, mít vlastní názor a umět ho obhájit, argumentovat, dokázat posoudit názory jiných,...)

Psychomotorická oblast cílů zahrnuje:

- zkušenosti
- dovednosti
- návyky

Podle uvedené taxonomie v rovině kognitivní je pro výchovu a vzdělávání pro udržitelný rozvoj podstatné mít dostatek informací k dané problematice, porozumět informacím, porovnat je a posoudit, dokázat je použít, umět je zobecnit a chápat problematiku udržitelného rozvoje komplexně a globálně.

V rovině afektivní je podstatné zaměřit se na vytvoření kladného vztahu k životu, přírodě a životnímu prostředí na základě emočních a estetických prožitků ze samotného přírodního prostředí či zprostředkovaně na základě uměleckých prožitků děl inspirovaných krásou přírody (hudba, výtvarné umění, literatura atd.). Cílem afektivního působení je vytvoření odpovědného postoje a ochoty jednat.

V rovině psychomotorické je důležité naučit se činnosti k aktivnímu jednání ve prospěch udržitelného rozvoje.

V obsahu vyučování rozlišuje učitel výchovnou a vzdělávací stránku. Odhaluje vztah učiva k cílům obecným a stanovuje konkrétní cíle - dané konkrétním obsahem učiva - tedy cíle, které jsou pro realizaci cílů obecných dílčími. Pro učitele stanovit konkrétní vzdělávací cíl z hlediska informativní funkce vyučování není obtížné, méně snadné je stanovit cíle výchovné z hlediska formativní funkce vyučování. Je nutné mít na zřeteli i samotnou poznávací činnost žáka. Tu je možné rozvíjet vhodnou systemizací a aplikací vyučovacích metod, které více podporují myšlení a umožňují samostatnou práci žáka. Rozvoj poznávací činnosti - rozvoj učení žáka, je významným formativním cílem vyučování.

Mezi informativní i formativní cíle vyučování je nutné začlenit při přípravě na vyučování i **cíle** výchovy a vzdělávání k udržitelnému rozvoji.

1. *Charakterizujte výchovu pro udržitelný rozvoj.*
2. *Charakterizujte vzdělávací cíle v souladu s cíli udržitelného rozvoje.*

Výchova pro udržitelný rozvoj musí být zaměřena na změnu dosavadních postojů k lidskému bytí, na změnu konzumního životního stylu, na formování osobní i profesní odpovědnosti za kvalitu životního prostředí a na formování aktivního přístupu k rozvoji sebe sama - vlastním vzděláváním a přípravou na život, na uplatnění se ve společnosti. Je možné ji realizovat v cílové oblasti **kognitivní, afektivní a psychomotorické.**

1. *Jaký rozdíl je mezi environmentální výchovou a výchovou pro udržitelný rozvoj?*
2. *Co patří mezi obecně platné společné hodnoty slučitelné s udržitelným rozvojem?*

Úkol

Shrnutí

Otázky

KAPITOLA 5: KOMPETENCE JAKO CÍLE ODBORNÉHO VZDĚLÁVÁNÍ K UDRŽITELNÉMU ROZVOJI

Cíle kapitoly

Po prostudování této kapitoly získáte přehled o výsledcích vzdělávání (kompetencích) podle rámcových vzdělávacích programů v kontextu výchovy a vzdělávání pro udržitelný rozvoj.

Klíčová slova

Obecné principy vzdělávání, koncepce vzdělávání pro budoucnost, kompetence, rámcové vzdělávací programy

Sedm obecných principů vzdělávání

5.1 Nová koncepce vzdělávání

Nová koncepce vzdělávání pro budoucnost by měla vycházet z potřeby udržitelného rozvoje, a proto programové dokumenty UNESCO jsou vypracovány v úzké spolupráci UNCSD (Komise pro udržitelný rozvoj OSN).

V jejich obsahu nalezneme **sedm obecných principů** nově koncipovaného vzdělávání, jak je v dokumentu uváděno, dosud ve vzdělávacích systémech významně zanedbávaných:

- Odhalování chyb a iluzí, kterých se naše současné poznání dopouští zejména ve vztahu k budoucnosti.
- Přiměřenost vědění ve věci zásadních a obecných problémů a porozumění vztahům a učení v souvislostech povede ke komplexnímu poznání skutečnosti nikoliv k útržkovitým vědomostem.
- Humánní podstata musí být základním atributem poznání a vzdělávání ve všech vědních oborech i vyučovacích předmětech.
- Jednota světa musí být základem globálního pohledu na obsah vzdělávání a výchovy.
- Čelit nejistotám v oblasti vědění je nutné zapojením racionality a intuice do procesu poznání, zejména ve vztahu k budoucnosti.
- Vzájemné porozumění podmiňuje změnu mentality.
- Důraz je kladen na etiku lidského bytí.

Řešením, jak uvedené principy naplňovat, je vzdělávání aktivním způsobem - za aktivní účasti vzdělávaného.

V současné době jsou **vzdělávací cíle** celosvětově formulovány schválenými dokumenty. Skupina Rady Evropy vymezila sedm výchovně vzdělávacích oblastí a v nich celkem třicet devět klíčových kompetencí.

Podle **Dlouhé** (DLOHÁ, 2002) se výchovně vzdělávací oblasti týkají:

- **Učení:** kompetence – být schopen vzít v úvahu svou zkušenost, dávat věci do souvislostí, organizovat svůj učební proces, být schopen řešit problémy, být zodpovědný za své učení.
- **Objevování:** kompetence – zvažovat různé zdroje dat, radit se s lidmi ve svém okolí, konzultovat s experty, získávat a vyhledávat informace, vytvářet a uspořádávat dokumentaci.
- **Myšlení a uvažování:** kompetence – chápat kontinuitu minulosti a současnosti, hodnotit kriticky aspekty rozvoje společnosti, být schopen se vyrovnávat s nejistotou a komplexností situací, účastnit se diskusí a vyjadřovat vlastní názor, vnímat politický a ekonomický kontext ve vzdělávacích a pracovních situacích, hodnotit sociální chování související se zdravím, spotřebou a s prostředím.
- **Komunikace:** kompetence – rozumět a hovořit více jazyky, být schopen číst a psát ve více jazycích, být schopen mluvit na veřejnosti, obhajovat vlastní názor a argumentovat, poslouchat a brát v úvahu názory jiných lidí, vyjadřovat se písemně, rozumět grafům, diagramům a tabulkám.
- **Kooperace:** kompetence – být schopen spolupráce a práce v týmu, činit rozhodnutí, řešit konflikty, posuzovat a hodnotit, navazovat a udržovat kontakty.
- **Práce:** kompetence – vytvářet projekty, brát na sebe zodpovědnost, přispívat k práci skupiny a společnosti, organizovat svou vlastní práci, projevovat solidaritu, ovládat matematické a modelové nástroje.
- **Adaptace:** kompetence – využívat informační a komunikační techniky, být flexibilní při rychlých změnách, nalézat nová řešení, být houževnatý v případě obtíží.

Rámcové vzdělávací programy (RVP) jsou koncipované podle vzdělávacích standardů v České republice a obsahují výchovou a vzděláváním dosažitelné cíle formulované v kompetencích.

Cílové kompetence představují to, co si má žák osvojit, co má umět (vědomosti, dovednosti, postoje).

Podle **Metodiky tvorby školních vzdělávacích programů** (ŠVP) pro oblast středního odborného vzdělávání jsou výsledky vzdělávání cíle vzdělávání – tzn. **klíčové a odborné kompetence** převzaté z RVP.

Jako **klíčové kompetence** jsou považovány výsledky všeobecného vzdělávání, které jsou uváděny v obecné části RVP a jsou podobné pro všechny instituce sekundárního vzdělávání a liší se pouze náročností požadavků podle typů škol.

*Výchovně
vzdělávací oblasti*

*Rámcové vzdělávací
programy*

*Školní vzdělávací
programy*

Příklady cílových klíčových kompetencí absolventa (dle Metodiky tvorby ŠVP, NÚOV, 2004) naleznete v následujících třech odstavcích.

Příklady komunikativních kompetencí: žák je schopen se vyjadřovat k účelu jednání a komunikační situaci v projevech mluvených i psaných a vhodně se prezentovat, žák dovede formulovat své myšlenky srozumitelně a souvisle, v písemné podobě přehledně a jazykově správně, účastnit se aktivně diskusí, zaznamenávat písemně podstatné myšlenky z textů a projevů jiných lidí, dovede pracovat s informacemi, umět využívat informační technologie, vyjadřovat se a vystupovat v souladu se zásadami kultury projevu a chování.

Příklady personálních kompetencí: žák je připraven např. dále se vzdělávat, pečovat o své fyzické a duševní zdraví aj.

Příklady sociálních kompetencí: žák je schopen adaptovat se na měnící se životní a pracovní podmínky a podle svých schopností a možností je ovlivňovat, umět se uplatnit na trhu práce, samostatně a odpovědně jednat, přijímat a plnit odpovědně svěřené úkoly, pracovat v týmu, aj.

5.2 Odborné cílové kompetence a jejich výklad

(dle Metodiky tvorby ŠVP)

a) Obecně odborné kompetence: jsou totožné v přípravě na jakékoliv povolání – např. kompetence přispívat k dosahování nejvyšší kvality své práce, kompetence jednat na pracovišti hospodárně, aktivně rozhodovat o své profesní kariéře, uplatnit se na trhu práce, chránit životní prostředí při výkonu povolání, dodržovat bezpečnost práce a ochranu zdraví aj.

b) Úzce odborné kompetence: jsou specifické pro danou profesi. Jsou zpracovány na základě **profesních profilů** a jsou úzce spojeny s obsahem učiva. Při jejich deklaraci do ŠVP se používá aktivních sloves (absolvent umí, zpracovává, provádí, využívá...). Např. absolvent ovládá technologii výsevu plodin, umí obsluhovat traktor, dovede vegetativně množit ovocné dřeviny...atd.

Zatímco odborné kompetence jsou v ŠVP prezentovány v těsném spojení s učivem vyučovacích předmětů a jeho transferem si je žáci osvojují, tak klíčové kompetence žáci nabývají takovými metodami, které je podněcují k vlastní aktivitě. Jsou to metody, které vedou k aplikaci poznatků, k řešení problémů, k argumentaci řešení, praktické úkoly řešené v realitě výkonu budoucího povolání, sebevzdělávání a projektové vyučování.

Průřezová témata

Principy udržitelného rozvoje a obsah výchovy a vzdělávání k udržitelnému rozvoji je potřeba transformovat do obsahu jednotlivých vyučovacích předmětů. Tomu napomůže existence tzv.

průřezových témat v rámcových vzdělávacích programech, která byla navržena a schválena pro zapracování do školních vzdělávacích programů. Východiskem musí být společná tendence zapojení a aktivizace žáků ve výchovně vzdělávacím procesu a detailní rozpracování problematiky udržitelného rozvoje pro jednotlivé vzdělávací obory, vyučovací předměty, tematické moduly.

Objasněte pojem kompetence a uveďte příklady klíčových a odborných kompetencí pro rámcový vzdělávací program v odborném vzdělávání.

Obecné principy vzdělávání jsou stanoveny v **kontextu s výchovou pro udržitelný rozvoj**. Výchovně vzdělávací cíle (klíčové a odborné kompetence) zapracované do rámcových vzdělávacích programů jsou vytyčeny v souladu s uvedenými principy.

1. Jaké jsou obecné principy vzdělávání?
2. Které znáte průřezové téma z rámcového vzdělávacího programu pro odborné vzdělávání?

Úkol

Shrnutí

Otázky

KAPITOLA 6: PRŮŘEZOVÉ TÉMA ČLOVĚK A ŽIVOTNÍ PROSTŘEDÍ V ODBORNÉM VZDĚLÁVÁNÍ

Cíle kapitoly

Po prostudování této části kapitoly se zorientujete v obsahu průřezového tématu Člověk a životní prostředí a budete moci zdůvodnit jeho začlenění do učiva odborného vzdělávání a vysvětlit, které kompetence žáka jsou tímto formovány a jak.

Klíčová slova

Průřezové téma Člověk a životní prostředí, návrh koncepce, učivo, kompetence

Člověk a životní prostředí

Environmentální výchova je součástí průřezového tématu **Člověk a životní prostředí**, které je zásadním tématem středoškolských rámcových vzdělávacích programů.

Udržitelnost kvality životního prostředí se stala prioritou a výchova odpovídajícího myšlení a odpovědného chování lidí k životnímu prostředí je součástí všech vyučovacích předmětů, které mohou na středních školách zejména využívat mezipředmětové souvislosti s předmětem ekologie.

Průřezové téma Člověk a životní prostředí přispívá k realizaci environmentálního vzdělávání a výchovy jak ve všeobecně vzdělávací, tak i v profesní přípravě v jednotlivých oborech vzdělávání. Vytváří předpoklady šetrného a odpovědného přístupu k životnímu prostředí v souladu s principem udržitelného rozvoje v občanském životě i v budoucím profesním jednání (Metodika tvorby ŠVP, NÚOV, 2004).

Realizace průřezového tématu „Člověk a životní prostředí“ ve výuce znamená učit se poznání světa a přírodních zákonitostí, pochopení vzájemných souvislostí přírodních i sociálních, učit se zaujímat vlastní postoj k environmentálním otázkám, chápat zásady udržitelného rozvoje, chápat postavení člověka v noosféře, hodnotit sociální chování své i jiných lidí z hlediska ochrany životního prostředí a zdraví, z hlediska produkce a spotřeby, učit se aplikovat poznatky v praxi ve vztahu k životnímu prostředí, jednat šetrně a hospodárně, dbát na bezpečnost práce a ochranu zdraví, přijímat osobní odpovědnost za svoje jednání, aktivně se účastnit ochrany a zlepšování životního prostředí, učit se pracovat s informacemi – umět je získávat a vyhodnocovat.

Průřezové téma Člověk a životní prostředí, jako nedílná součást školních vzdělávacích programů odborných škol, je doporučováno realizovat, kromě jiného, začleněním obsahového okruhu základů ekologie a ochrany životního prostředí – a to i přesto, že se na environmentální výchově mohou podílet svým způsobem všechny

předměty, přímou pracovní činností ve prospěch životního prostředí (viz Metodika tvorby ŠVP, NÚOV, 2004).

Průřezové téma Člověk a životní prostředí přispívá rovněž k formování a rozvoji klíčových, občanských a odborných kompetencí:

- **Klíčových kompetencí** tím, že jsou žáci vedeni k tomu, aby se uměli vyjadřovat, argumentovat, prezentovat svoje názory a postoje k otázkám životního prostředí. Zároveň respektovat názory ostatních, aby uměli hodnotit, využívat prostředky informačních technologií a uměli informace zpracovávat. Jsou vedeni k aktivní tvorbě a ochraně životního prostředí, k péči o své zdraví a k aktivní účasti na svém fyzickém i duševním rozvoji.
- **Občanských kompetencí** tím, že jsou žáci vedeni k tomu, aby jednali ve vztahu k životnímu prostředí odpovědně v zájmu veřejném i ve vlastním zájmu, v zájmu svého zdraví a své existence.
- **Odborných kompetencí** tím, že se žáci učí zvažovat použití technologií a pracovních postupů vzhledem k jejich možným dopadům na kvalitu životního prostředí. Tím, že se formuje jejich uvědomění vlastní profesní odpovědnosti vůči životnímu prostředí. Respektovat principy udržitelnosti ve svém oboru znamená jednat hospodárně a odpovědně vůči životnímu prostředí a zdraví lidí.

V části všeobecného vzdělávání v rámcovém vzdělávacím programu je problematika životního prostředí a jeho ochrany zahrnuta zejména v přírodovědném vzdělávání v obsahových okruzích děje v živých soustavách, ekologie, člověk a životní prostředí.

V dalších obsahových okruzích všeobecného vzdělávání je začleněna do okruhů společenskovedního, jazykového a estetického vzdělávání. V odborné části vzdělávání v rámcovém vzdělávacím programu závisí začlenění vzdělávání pro udržitelný rozvoj do obsahových okruhů na specifice daného studijního oboru.

I když se na výchově a vzdělávání pro udržitelný rozvoj podílejí svým způsobem různé vyučovací předměty či tematické moduly, je podle Metodiky tvorby ŠVP žádoucí, aby do školního vzdělávacího programu byl začleněn **samostatný průřezový vyučovací předmět**, který by umožnil syntézu a doplnění dosud získaných poznatků z ekologie a ochrany životního prostředí a umožnil získání komplexního pohledu na tuto problematiku (Metodika tvorby ŠVP, NÚOV, 2004).

Pro střední odborné školy se zemědělským, lesnickým a příbuzným zaměřením je možné rozpracovat průřezové téma Člověk a životní

prostředí např. tímto způsobem:

Učivo se vztahem k průřezovému tématu strukturovat např. do těchto šesti základních tematických celků:

1. Úvod
2. Podmínky života na Zemi
3. Ekologie
4. Člověk a prostředí
5. Environmentální problémy
6. Řešení environmentálních problémů a udržitelnost rozvoje

1. Úvod do studia tematického bloku – výsledky

Žák:

- objasní, co je cílem předmětu a uvědomí si mezipředmětové vztahy k ostatním předmětům.
- dovede charakterizovat souvislosti přírodovědných a společenských oborů ve společném postupu při řešení otázek péče o životní prostředí.
- chápe důležitost a opodstatnění poznatků předmětu pro různé oblasti lidské činnosti.
- dovede charakterizovat životní prostředí a jeho vlastnosti, objasní vztah člověka k životnímu prostředí.
- chápe úkol člověka na uchování kvality životního prostředí pro současnost a budoucnost.
- je si vědom i osobní odpovědnosti za stav životního prostředí
- -rozumí termínu environment.

2. Podmínky života na Zemi – výsledky

Žák:

- vysvětlí vznik Země, její vývoj, charakterizuje stavbu planety a zemský povrch s použitím poznatků z geologie (vnitřní a vnější geologické síly, skladba litosféry).
- vysvětlí význam sluneční energie pro život na Zemi v souvislosti s poznatky biologie (fotosyntéza); umí použít pro charakteristiku slunečního záření poznatky z fyziky (světlo a jeho vlastnosti, druhy záření, frekvence a vlnová délka světla).
- charakterizuje chemické složení atmosféry v návaznosti na učivo chemie, popíše strukturu atmosféry a vysvětlí její význam pro život.
- uvede příklady poškozování ozónové vrstvy a vysvětlí význam skleníkového efektu pro život na Zemi, vysvětlí rozdíl mezi imisemi a emisemi.

- charakterizuje klima a změny klimatu v důsledku znečišťování životního prostředí, umí popsat počasí a vysvětlit způsoby měření meteorologických jevů.
- dovede využít poznatky ze zeměpisu o malém a velkém hydrologickém cyklu v souvislosti s atmosférickými ději.
- vysvětlí, proč je voda základem života na Zemi a chápe nutnost šetřit vodou, zejména pitnou.
- chápe význam půdy jako složky životního prostředí, v návaznosti na učivo geologie, vysvětlí půdotvorný proces, stavbu půdy, klasifikuje půdní druhy, popíše rozšíření půd v závislosti na typologii půd a učivo zeměpisu, ví, co je to humifikace a edafon
- uvede příklady devastace půdy.
- objasní v návaznosti na učivo biologie vznik života na Zemi a jeho rozmanitost, popíše fotosyntézu, chápe její význam pro život na Zemi, zná příčiny snižování biodiverzity na Zemi.

3. Základy ekologie – výsledky

Žák:

- chápe význam ekologie jako vědy o zkoumání souvislostí mezi organismy a prostředím.
- vysvětlí základní ekologické pojmy, např. pojem sukcese jako základní ekologický děj.
- charakterizuje ekosystém a uvede příklady.
- popíše na základě dosavadních poznatků vhodné prostředí pro život organismů, biotické a abiotické faktory.
- vysvětlí pojem populace a charakterizuje tuto kategorii, její strukturu a vývoj.

4. Člověk a prostředí – výsledky

Žák:

- na základě učiva dějepisu charakterizuje v návaznosti na učivo prostředí a jeho změny v různých historických etapách vývoje společnosti.
- aplikuje poznatky z ekologie o dynamice populací na vývoj lidské populace, charakterizuje rozložení světové populace na základě znalostí ze zeměpisu, uvede příklady zvyšování životních nároků na úkor neobnovitelných přírodních zdrojů.
- je si vědom zdravotních rizik podmíněných narušeným životním prostředím člověka, dovede charakterizovat zdravý životní styl a zásady správné životosprávy, ví, co je to anorexie a bulimie, dovede objasnit vliv záření, hluku na zdraví člověka, zná hygienické požadavky na kvalitu pracovního prostředí (osvětlení, hluchnost apod.), jsou mu známa zdravotní rizika zneužívání návykových látek.

- diskutuje o kvalitě potravin v závislosti na způsobu jejich produkce, dovede popsat rozdíly mezi různými způsoby zemědělského hospodaření.
- rozumí termínu krajinostravba, diskutuje o Evropské úmluvě o krajině ve vztahu k regionu, dovede uvést příklady neuvážených zásahů člověka do krajiny.

5. Environmentální problémy – výsledky

Žák:

- dovede diskutovat a argumentovat o otázkách souvisejících s přírodními zdroji, jejich čerpáním a s výrobou energie, je přesvědčen o nutnosti šetřit energií.
- uvede příklady nakládání s odpady a kvantitu jejich produkce v světovém měřítku, je přesvědčen o prospěšnosti třídění odpadu.
- chápe globální problémy prostředí a nutnost jejich řešení ve vztahu k problémům regionálním i lokálním, uvede příklady.
- ví, které látky jsou cizorodé a jak mohou ohrozit kvalitu prostředí i zdraví člověka.

6. Řešení environmentálních problémů a udržitelnost rozvoje – výsledky

Žák:

- dovede vysvětlit, proč je nezbytná ochrana prostředí v závislosti na zdrojích znečištění jednotlivých složek prostředí, dovede hovořit o zdrojích znečištění ovzduší, povrchových i spodních vod, půdy, o příčinách půdní eroze, ví, co jsou to rezidua.
- uvede příklady způsobů ochrany životního prostředí a příklady chráněných území dovede ukázat na mapě, ví, jak se v chráněných územích má chovat.
- orientuje se v právních normách souvisejících s ochranou přírody;
- má přehled o mezinárodní spolupráci v ochraně prostředí.
- ví, co je to udržitelný rozvoj, uvede příklady indikátorů životního prostředí, je si vědom svého práva na informace o stavu životního prostředí, dovede zhodnotit svou aktivitu v ochraně přírody a prostředí.

Výchovně vzdělávacím cílem navržené koncepce realizace průřezového tématu Člověk a prostředí je, aby žák:

- samostatně a aktivně poznával okolní prostředí, získával informace v přímých kontaktech s prostředím, vycházel z různých informačních zdrojů.
- pochopil souvislosti mezi různými jevy v prostředí a lidskými aktivitami, mezi lokálními, regionálními a globálními environmentálními problémy.

- osvojil si základní zákonitosti přírody, chápal postavení člověka v prostředí a vlivy prostředí na jeho zdraví a život.
- znal a chápal základní předpoklady života i předpoklady ekonomického a sociálního rozvoje společnosti v jejich souvislostech.
- pochopil globální problémy životního prostředí, chápal jejich závažnost a byl si vědom možností jejich řešení.
- porozuměl souvislostem mezi environmentálními, ekonomickými a sociálními problémy a pochopil důležitost respektování principů udržitelného rozvoje pro budoucí společenský vývoj.
- získal základní přehled o způsobech ochrany přírody, o využívání technických, technologických, ekonomických a právních nástrojů pro zajištění udržitelného rozvoje.
- porozuměl vlastní odpovědnosti za jednání v prostředí, významu aktivního tvořivého přístupu jedince v demokratické společnosti k řešení problémů.
- osvojil si základní dovednosti šetrného a odpovědného přístupu k životnímu prostředí.
- byl schopen týmové spolupráce na řešení aktuálních problémů.
- naučil se samostatně rozvíjet poznávání problémů a možností a způsobů jejich řešení.
- naučil se hodnotit kvalitu rozhodování svého i druhých lidí, diskutovat a hledat přijatelná řešení ve složitých souvislostech.

Realizace uvedeného návrhu si vyžádá kromě obsahového zabezpečení také nový přístup učitele k výuce. Nezbytné je účelné využívání mezipředmětových souvislostí a způsob výuky založený na vzbuzení zájmu žáka vhodnou motivací a jeho zapojení do výchovně vzdělávacího procesu zařazením aktivizačních metod.

Charakterizujte obsahovou strukturu učiva, do které je průřezové téma rozpracováno.

Základem pro rozpracování **průřezového tématu** do školních vzdělávacích programů musí být **společná tendence zapojení a aktivizace žáků** ve výchovně vzdělávacím procesu a detailní **rozpracování problematiky udržitelného rozvoje** pro jednotlivé vzdělávací obory, vyučovací předměty, tematické moduly a využívání interdisciplinárních vyučovacích forem.

1. Jaký význam má zařazení průřezového tématu Člověk a životní prostředí do učiva odborných škol?
2. K formování kterých kompetencí přispívá průřezové téma a jakým způsobem?

Úkol

Shrnutí

Otázky

KAPITOLA 7: APLIKACE VÝCHOVY PRO UDRŽITELNÝ ROZVOJ V RÁMCI ZEMĚDĚLSKÉHO VZDĚLÁVÁNÍ

Cíle kapitoly

Po prostudování této kapitoly budete umět zdůvodnit potřebu environmentálního postoje ve vztahu k zemědělské produkci a ekologického způsobu hospodaření.

Klíčová slova

Zemědělské vzdělávání, profesní příprava, ekologický způsob hospodaření

7.1 Zemědělské vzdělávání v kontextu udržitelného rozvoje

V obsahu zemědělského vzdělávání by měly být uplatňovány snahy, které korespondují se zásadami udržitelného rozvoje. V rámci zemědělského vzdělávání je žádoucí zaměřit formativní působení na žáky ve smyslu udržitelného rozvoje zemědělské produkce na tyto problémy:

**Zemědělské
vzdělávání**

- výrazně snižovat podíl chemických hnojiv a zvyšovat podíl hnojení a obohacování půdy organickými látkami
- přecházet od plošné chemické ochrany na ochranu rostlin proti konkrétnímu přemnoženému druhu nebo patogenu, který škodí ve velkém množství na kulturních plodinách, a to tak, aby nedocházelo k poškození dalších komponent životní prostředí
- úsporně provádět agrotechnické zpracování půdy do menších hloubek a s omezením využívání těžké mechanizace
- plochy nevhodné k obdělávání zalesňovat původními dřevinami nebo navracet původnímu účelu (louky, pastviny)
- revitalizovat plochy po těžbě
- doporučovat zemědělcům alternativní – ekologický způsob hospodaření

Environmentální vzdělávání patří nejen do všeobecného základu vzdělávání, ale zejména by mělo být v rozšířené a speciální podobě i v profesní přípravě.

Na středních zemědělských a lesnických školách má environmentální výchova prioritní postavení a měla by být součástí většiny vyučovaných odborných předmětů. Optimálně by měla prolínat i předměty všeobecného základu, protože jedním z prvořadých úkolů školy je výchova pozitivního a odpovědného vztahu odborníka k životnímu prostředí. Společným cílem ve všech vyučovaných předmětech na středních školách je poznání přírody a jejích zákonitostí ve spojení s produkční činností člověka, což se stává předpokladem šetrného ekologického chování vzhledem k životnímu prostředí.

Environmentální výchova by tak měla být cílena rovněž k výchově ekologického optimismu, ekologické odpovědnosti a k výchově připravenosti člověka čelit devastaci životního prostředí, motivovat jednání člověka při jeho obnově.

Příklad rozpracování aktuálního tématu z environmentálního vzdělávání je uvedený níže:

Krajina a její plánování

- *Krajina je uvedena v úmluvě jako lidmi vnímané území, jehož charakter je výsledkem činností a vzájemného působení přírodních a lidských faktorů.*
- *Plánování krajiny představuje cílené činnosti s výhledem do budoucna, které mají zvýšit hodnotu krajinných celků, obnovit je nebo vytvořit.*

Příklad

Ochrana a péče o krajinu

- *Ochranou krajiny se rozumí zásahy na ochranu a udržování význačných nebo charakteristických rysů krajinných celků a lokalit (odůvodněných hodnotou jejich dědictví), které souvisí s přírodní skladbou krajiny nebo s lidskou činností.*
- *Péče o krajinu představuje uplatnění zásahů charakteru udržitelného rozvoje, které mají zajistit pravidelné udržování krajiny, založené na harmonizaci změn ve vztahu potřeby člověka - hospodářská činnost a životní prostředí.*

7.2 Evropská úmluva o krajině

Vychází ze skutečnosti, že krajina je významnou součástí životního prostředí člověka. Cílem úmluvy je podpořit ochranu krajiny, krajinné plánování a organizovat evropskou spolupráci

Úmluva se týká pevniny i vodních ploch, pozoruhodných i běžných území i narušených krajinných celků.

Souvisí s Úmluvou o ochraně evropských planě rostoucích rostlin, volně žijících živočichů a stanovišť a s Úmluvou o biologické rozmanitosti.

Úmluva o krajině definuje také některé pojmy související s krajinou.

Priority EU v této oblasti:

- uznání krajiny jako základní složky životního prostředí
- respektování zvláštností a rozmanitostí přírody
- pojetí krajiny jako komplexu kulturního a přírodního
- provádění politiky zaměřené na ochranu a péči o evropskou krajinu
- aplikace přijatých přístupů na všechny typy evropské krajiny
- vypracování a provádění politiky zaměřené na ochranu a péči o krajinu, její řízení a plánování

- zapojení do realizace krajinné politiky regionálních orgánů a veřejnosti
- zahrnutí krajiny do územně plánovací politiky, do zemědělské, sociální a dalších resortních strategií
- zvyšování povědomí občanů, organizací a úřadů o hodnotě krajiny, o nutnosti její ochrany, zahrnutí této problematiky do vzdělávacích programů

Příklady otázek pro žáky k dané problematice jsou uvedeny níže:

Jak je definována krajina?

Na co je zaměřena ochrana a péče o krajinu?

Jaké jsou dopady intenzivní zemědělské výroby na krajinu?

Kdy byla přijata Evropská úmluva o krajině?

Co je cílem Evropské úmluvy o krajině a čeho se týká?

S kterými dokumenty úmluva souvisí?

Na co je kladen důraz v Evropské úmluvě o krajině?

Jsou rozdíly v aplikaci úmluvy podle regionů?

7.3 Evropská charta o půdě

Vychází ze skutečnosti, že půda představuje společné dědictví a její ochrana je společným zájmem. V souvislosti s ochranou a udržitelným užíváním půdy uvádí doporučení a priority. Významné je, že charta vedle hospodářské funkce půdy zdůrazňuje také její funkci ekologickou.

Priority EU v této oblasti:

- půdu je nutné chránit a zachovat její ekologickou funkci vedle funkce hospodářské, neboť půda je plošně omezena a je neobnovitelným přírodním zdrojem
- ochrana musí být systematická a respektovaná odvětvími jako je zemědělství, lesnictví, průmysl, těžba surovin
- degradaci půdy je nutné zamezit koordinací hospodářských a ekologických programů

Příklady otázek pro žáky k dané problematice jsou uvedeny níže:

Které základní funkce má půda podle Evropské charty o půdě?

Jaké znaky má půda z pohledu celospolečenského významu?

Která odvětví se musí zabývat ochranou půdy?

Co je považováno za prioritu v ochraně půdy?

Příklad záznamu kontrolního rozhovoru k problematice ekologického zemědělství (otázky - učitel, odpovědi - žák) je uvedený v následujícím odstavci.

1. Která opatření jsou doporučována ekologickým zemědělci pro pěstování rostlin?

- Opatření se týkají zejména hnojení statkovými hnojivy a pěstování vhodných meziplodin. Je zakázáno použití pesticidů.

2. Jaké jsou podmínky ekologického chovu?

- Zvířata jsou v ekologickém chovu ustájena přirozeným způsobem, vyloučena jsou rošťová stání, celoroční vazné ustájení, klecový chov slepic. Krmivo pro zvířata je přirozeným krmivem a je produktem ekologického zemědělství. Neměla by se používat antibiotika a je zakázáno používání hormonálních přípravků. Důležitá je pohoda zvířat.

3. Jaký je význam ekologického zemědělství pro životní prostředí?

- Zamezí se kontaminaci vody a půdy zbytky pesticidů. Zvýší se úrodnost půdy a struktura půdy. Zlepší se biodiverzita a pestrost krajiny zatravňováním ploch a pásů, výsadbou sadů apod.

4. Jaký je další význam ekologického zemědělství pro člověka?

- Ekologické zemědělství zajišťuje produkci kvalitních biopotravin.

Navrhněte environmentální téma pro aplikaci v rámci zemědělského vzdělávání.

V rámci zemědělského vzdělávání je žádoucí zaměřit formativní působení na žáky ve smyslu **udržitelného rozvoje zemědělské produkce** na zvyšování povědomí o ekologickém hospodaření.

1. Jaký význam má environmentální výchova na středních zemědělských školách?

2. Na které environmentální problémy je možné se zaměřit v zemědělském vzdělávání?

Příklad

Úkol

Shrnutí

Otázky

ZÁVĚR

Environmentální problematika v odborném vzdělávání se zaměřuje zejména na chápání integrity a složitosti vztahů člověka a životního prostředí.

Konkrétní fakta dávají odbornému vzdělávání ve spojení s výchovou k udržitelnému rozvoji aktuální obsah a jsou výzvou k výchově odpovědnosti za stav životního prostředí.

Environmentální výchova na odborných školách a učilištích v České republice je řešena ve vzdělávacích programech zejména začleněním průřezového tématu **Člověk a životní prostředí**. Cílem environmentální výchovy v rámci středního odborného vzdělávání je především výchova profesní a osobní zodpovědnosti za stav životního prostředí. Realizace průřezového tématu spočívá ve formování životního stylu žáků v intencích udržitelného rozvoje, v uplatňování ekologických hledisek v běžném provozu školy, ve spolupráci s ekologicky zaměřenými institucemi, v přímé pracovní činnosti ve prospěch životního prostředí. Jedná se zejména o pozitivní působení na postoje a hodnotovou orientaci mladých lidí.

Tak jako řada lidí nemá odpovědnost ke svému zdraví, tak i odpovědnost ke stavu životního prostředí není samozřejmostí. Environmentální výchova ukazuje cesty k aktivní účasti na ochraně a tvorbě životního prostředí a snaží se ovlivnit myšlení a jednání zejména mladé generace ve smyslu aktivní a prospěšné životní orientace.

SEZNAM LITERATURY

- BLOOM, B., S. *Taxonomy of Educational Objectives*. In: The cognitive domain. London: Longmans green, 1956.
- COOPER, G., GITTINS, J., HLINSKÁ, I. *Škola- místo k životu*. Vsetín: Alcedo, 2001.
- ČEŘOVSKÝ, J., ZÁVESKÝ, A. *Stezky k přírodě*. Praha: SPN, 1989. ISBN 80-04-22378-8.
- DANIEL, J. at all. *UNESCO and the International Decade of Education for Sustainable Development (2005 – 2015)*. Paris: Unesco, 2003.
- DLOUHÁ, J. *Inovace vysokoškolské výuky v environmentálních oborech*. Praha: UK, 2002. ISBN 80-238-9228-2.
- DYTRTOVÁ, R. *Školní ekologická propedeutika*. In: Biologie, chemie, zeměpis č.3, 1994. s. 56-58. ISSN 1210-3349.
- DYTRTOVÁ, R. *Problematika životního prostředí a ekologie ve studiu mistrů odborné výchovy*. In: Odborná výchova č. 1-2, 1994. s.6 -6.
- DYTRTOVÁ, R. a kol. *Ekologické vzdělávání a výchova pro vychovatele dětí a mládeže*. Modul č. 3. Ostrava: MŽP ČR, Středisko projektu PHARE, VŠB-TU, 1997. ISBN 80-7078-512-8.
- DYTRTOVÁ, R. *Aproximační strategie pro vstup do EU pro oblast životního prostředí v souvislosti s aktualizací učiva technických předmětů*. In: Sborník mezinárodní konference Technické vzdelanie jako súčasť všeobecného vzdelania. Bánská Bystrice: UMB, 2000. s. 20-24. ISBN 80-8055-407-2.
- DYTRTOVÁ, R. *Environmentální výchova v přípravě učitelů odborných předmětů*. In: Sborník mezinárodní konference: The Role of the Department of Education in the Development of Agricultural Education and Research. Praha: ČZU, 2002. s. 31 – 35. ISBN-80-213-0960-1.
- DYTROVÁ, R. *The Aims of Environmental Education in The Universities*. In: Sborník mezinárodního sympozia: Environment and Universities in Europe. Konstanz: Universitat Konstanz, 2003. s. 209 – 212. ISBN 3-89318-047-8.
- DYTRTOVÁ, R. *Příprava učitelů pro oblast zemědělského a environmentálního vzdělávání*. In: Sborník mezinárodní konference pod záštitou UNESCO „Učitel a vzdělávání pro udržitelný rozvoj.“ Praha: UK, 2004. s. 77-81. ISBN 80-86360-42-3.
- DYTRTOVÁ, R. *Učitel a vzdělávání pro udržitelný rozvoj*. In: Zemědělská podohospodářská škola č. 3, 2004. s. 8-9. ISSN 0044-3875.
- DYTRTOVÁ, R., SANDANUSOVÁ, A. *Kapitoly z pedagogické praxe*. Praha: ČZU, 2004. ISBN 80-213-1178-9.
- DYTRTOVÁ, R. *Výzkum osobnosti učitele v kontextu environmentální výchovy*. In Speciální otázky oborových didaktik a příprava učitelů přírodovědných, zemědělských a příbuzných oborů. Praha: PřF UK, 2007. s. 79-83. ISBN 978-80-87139-03-5.
- DYTRTOVÁ, R., JERONEM, E., PAVELKOVÁ, J. *The Education and the Environment for the Educators*. Tribun, 2007. s. 60. ISBN 978-80-87139-12-7.

- DYTRTOVÁ, R., BUCHAROVÁ, V., HUSOVÁ, Z. Rámcové a školní vzdělávací programy v kontextu vzdělávacích a výchovných priorit středního odborného školství. In *Pedagogika* č.3., roč. LVI. 2006, s. 166 – 172. ISSN 0031-3815.
- DYTRTOVÁ JAKLOVÁ, J. Efektivita vzdělávání na univerzitách. In *Příprava učitelů v kontextu evropského vzdělávání*. Praha, ČZU, 2008. s. 9 - 14. ISBN 978-80-7399-458-7.
- HORKÁ, H. *Výchova pro 21.století*. Brno: Paido, 2000. ISBN 80-85-931-85-0.
- HORKÁ, H. *Axiologická dimenze ekologické výchovy a kompetence učitele*. In: Sborník mezinárodní konference pod záštitou UNESCO „Učitel a vzdělávání pro udržitelný rozvoj.“ Praha: UK, 2004. s. 23-29. ISBN 80-86360-42-3.
- KVASNIČKOVÁ, D. *Vzdělávání pro udržitelný rozvoj – projekt UNESCO*. In: Sborník mezinárodní konference pod záštitou UNESCO „Učitel a vzdělávání pro udržitelný rozvoj.“ Praha: UK, 2004. s. 9-13. ISBN 80-86360-42-3.
- MÁCHAL, A. *Ekologická příprava budoucích učitelů z pohledu ekopedagogické praxe*. In: *Ekologické vzdělávání a výchova připravujících učitele*. Program Phare. Praha: UK-PedF, 1996. s. 75-77.
- MÁCHAL, A. *Průvodce praktickou ekologickou výchovou*. Brno: Rezekvítek, 2000. ISBN-902954-0-1.
- MÁLKOVÁ, J., BÖHNISCH, R. *Výchova a vzdělávání budoucích učitelů biologie k trvale udržitelnému rozvoji na Pedagogické fakultě UHK*. In: Sborník mezinárodní konference pod záštitou UNESCO „Učitel a vzdělávání pro udržitelný rozvoj.“ Praha: UK, 2004. s. 113-121. ISBN 80-86360-42-3.
- MOLDAN, B. *Životní prostředí globální perspektiva*. Praha: UK, 1997. ISBN 80-7066-938-1.
- RYNDA, I. *Globální a regionální problematika vztahu člověka k jeho životnímu prostředí*. In: *Sisyfos (Příloha)*, č. 4, 1997.
- Metodický pokyn MŠMT k zajištění environmentálního vzdělávání, výchovy a osvěty (EVVO).
- Metodický pokyn MŠMT k zajištění environmentálního vzdělávání, výchovy a osvěty (EVVO). MŠMT, 2008. Č. j. 16745/2008 – 22.
- Státní program environmentálního vzdělávání, výchova a osvěty v ČR a Akční plán na léta 2004-2006*. Praha: MŽP, 2003. ISBN 80-7212-301-7.
- Světový summit o udržitelném rozvoji (Johannesburg 2002)*. Praha: MŽP, 2003. ISBN 80-7212-234-7.
- <http://www.UNESCO.org/education/educprog/ste/index.html>(10. 2. 2000)
- <http://www.udrizitelnyrozvoj.ecn.cz/startegie.shtml>(14. 3. 2005)

Název	ENVIRONMENTÁLNÍ VÝCHOVA A VZDĚLÁVÁNÍ
	Textová studijní opora
Autoři	doc. PhDr. Radmila Dytrtová, CSc.
Druh	Textová studijní opora
Vydavatel	Česká zemědělská univerzita v Praze, Institut vzdělávání a poradenství
Tisk	Reprografické studio PEF ČZU v Praze
Náklad	350 výtisků
Počet stran	42
Vydání	první

Za věcnou a jazykovou správnost díla odpovídá autor.

Publikace vznikla v rámci projektu OPPA Sirius.

ISBN 978-80-213-2459-6

© Česká zemědělská univerzita v Praze, Institut vzdělávání a poradenství
Evropský sociální fond
Praha a EU – Investujeme do vaší budoucnosti